

Stanislovas Moravskis

Fragmentas iš atsiminimų knygos „Keleri mano jaunystės metai Vilniuje“ Rašyta 1848 metais Ustronės dvare

Meilė – koks tai platus ir įvairialypis žodis. Paklausk karalių, paklausk valstietį, paklausk žydą, paklausk turką, čigoną, paklausk laukinį, Platoną – kiekvienas savaip atsakys į šį klausimą. Dauguma šiandieninių išminčių ir rašytojų, kurie, būdami tikri mūsų daugžodžiavimo epochos vaikai, mažai daro, o daug kalba. Pavyzdžiui, pats Balzakas savo kūrinuose stengiasi meilę išnagrinėti anatomiškai, stengiasi apčiuopti, jeigu taip galima sakyti, kiekvieną gyslelės virptelėjimą, kiekvieną meilės nervą. Visas pasaulis stebisi, skaito, giria ir šaukia į tyrus: „Ak, kaip tai gražu! Kaip teisinga! Kaip taiklu!“

Bet paklauskite tų, kurie iš tikrųjų mylėjo. Tasai, kuris taip sumaniai, taip vikriai paliečia skalpeliu mūsų sielą, patikėkite, pats to nebuvo patyręs. Blogas žmogus geriausiai kalba, iškalbingiausiai rašo apie dorą, nes tai yra jo poezija. Tasai, kuris niekada dvasiškai nemylėjo, gali puikiai, šaltakraujiškai rašyti apie meilę, nes tai yra ir jo vakaro, ir jo ryto svajonės, kuriose įsiliepsnojusi vaizduotė užtušuoja tikrąją sielos būseną.

Tuo tarpu ir tu, ir jūs, ir aš su malonumu šaltakraujiškai jo klausomės ir skaitome jį. Nes gražu. Kas iš mačiusiųjų Italijos dangų neišskleidžia savo širdies žiedų, kai skaito kokį nors to palaiminto krašto aprašymą? Kas iš tų, kurie jo nematė, patikėję menininku, nebūtų norėję paukščio sparnais ten nuplasnoti ir nors kartą įkvėpti to švento oro? Vis dėlto patikėkite manimi! Jeigu tasai, kuris taip rašo apie meilę, būtų pats ją patyręs, net nemėgintų, neišdrįstų, nesiryžtų jos aprašinėti.

Gal tu nori tai padaryti? Tu nori negyvais žodžiais apsaakyti tą galingą jausmą, tą esmingiausią mūsų dvasinio gyvenimo dalelę? Betgi jokia žmogaus kalba negali to padaryti. Norint surasti tokius žodžius, tikriausiai reikia eiti prie paties meilės šaltinio – prie Dievo! Ne, tu vargu ar gali tai pajusti, vargu ar gali suvokti, nes jeigu taip būtų, tu trokštum, norėtum suspausti glėbyje savo mylimą moterį, taip ją suspausti arba iš karto susilieti su ja į vieną esybę, kad negyvas prie tavo kojų nukristų jos kūnas. Kad sulaužyti pabirtų kaulai... Kad tasai kūnas lyg kokios dujos pakiltų dievop!.. Nes tavyje jau materializavosi vienas arba daugiausia du pojūčiai.

Moterie, tokiu momentu nebijok nei mirties, nei jokių fizinių kančių, nei (o tai tikriausiai tau baisiausia) jokios materialinės žalos savo žavesiui! Dievas susidoros su tuo ir apsaugos tą žavesį.

Ar esi matęs Šiaurės pašvaistę? Matei? Ar žavėjaisi ja? Ar tau patiko jos grožis? Stebėk ją ir aprašyk! Bet juk kas akimirka ji mainosi įvairiausiai raštais ir juostomis! O materialiniu požiūriu tai paprasčiausias reiškinys. O ką jau kalbėti apie meilės aprašymą!

Atleiskite man, bet tas, kuris jau kartą pajuto aistringą meilę su visu jos tyrumu, su visa jos galybe ir visa jėga, antrą kartą to jau niekuomet nepatirs! Tasai apie ją negalės kalbėti smulkmeniškai. Jis galės kada nors pagarbiai (deja, savo nelaimei) suklupti tik prieš savo širdį.

Tai yra pačių tauriausių, pačių kilniausių, garbingiausių ir kartu (nesigėdykime apie tai prisipažinti) pačių šiurkščiausių, pačių glitniausių, pačių klampiausių jausmų ir siekių rinkinys. Veltui mėgintume save apgauti! Juk mus visuomet mūsų molis – mūsų kūnas, sugriebęs už skverną, anksčiau ar vėliau prie žemės pritraukia! Tačiau dvasia pergalingai atstumia nešvarias mintis ir kaip tik tuo žmogaus meilė, pati tyriausia meilė, skiriasi nuo kitų meilių, kurios mūsų laukia kitame pasaulyje. Čia tai bent kaita! Tai liepsna, tai ugnis, tai įkaitinta, žaibo greičiu slenkanti lava – tai ir šaltas stovintis vanduo, ir žavinga, greitai tekanti, ištvynusi, audringa ir drumzlina upė, tai ir švari, žavingai šlamanti ir per akmenukus bėganti srovė, tai švarus, kvapnus, gairus, su ryškiu saulės spinduliu akyse virpantis pavasario oras, tai ir smalkės su savo skausmingais ir pražūtingais nuodais, žudančiais žmogų. Tai rojaus paukštis su rojaus plunksnelėmis, bet tai – ir smauglys, susirangęs į šiurkštų, vangų ir baisų žiedą. Tai tigras, o kartu ir ėriukas. Tai žavingas rožės žiedas, bet tai – ir dilgėlė, kuri nudegina jautrią, ją palietusią ranką! Tai saldi Mocarto, Rasino, Obero giesmė, tai ir supykusio stumbro riaumojimas Baltvyžių girioje. Tai ir nuostabus ananasų kvapas, ir bjaurus nuodingos šunpetrės tvaikas. Tai ir medus, ir pipiras, kaip žarija piktai nutvilkantis liežuvį. Tai ir dangus, ir pragaras! Ne! Tai visi mūsų jausmai, įsikūniję visoje esybėje, o po to virtę lakiu rūku. Tasai kūnas, kuris, tam tikru būdu kuriam laikui pavirto siela ir šioje naujoje būklėje

akimirką nuėjo susijungti su mūsų dieviška siela. Kitaip koku būdu galėtum per dešimtį sienų jausti, jog ji ten yra? Kaip galėtum įspėti kiekvieną jos mintį? Įspėti, tarsi tai būtų tavo paties mintis – o ji žiūri tau į akis ir širdyje stebisi: kaip įspėjai? Kodėl balių, teatrų, vakarienių ūžesys ir triukšmas iš tolo girdėjai kiekvieną jos dūsavimą taip, tarsi jis būtų prie pat ausies? Kodėl verki drauge su ja, nors ji už šimto mylių nuo tavęs rauda? Kodėl verki jos ašaromis?

[Į lietuvių kalbą šį tekstą vertė Reda Griškaitė]